

LAUSUNTO

Eduskunnan puolustusvaliokunnalle

Henkilötietojen käsittely Puolustusvoimissa

Electronic Frontier Finland – Effi ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä laiksi henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 13/2018 vp).

Effi on vuonna 2001 perustettu kansalais- ja asiantuntijajärjestö, joka puolustaa perus- ja ihmisoikeuksia digitaalisessa toimintaympäristössä. Tarkastelemme esitettyä lainsäädäntöä erityisesti sähköisen viestinnän yksityisyyden suojan näkökulmasta. Tämä lausunto keskittyy tarkastelemaan henkilötietojen käsittelyä Puolustusvoimissa koskevien säännösten suhdetta käsittelyssä olevaan tiedustelulakipakettiin.

Tähän asiaan liittyy myös hallituksen esitys laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 31/2018 vp). Kyseinen laki on lausunnolla perustuslaki-, hallinto- ja lakivaliokunnissa, muttei puolustusvaliokunnassa, vaikka se koskee myös Puolustusvoimia.

Effin näkökulmasta esitettyyn lainsäädäntöön liittyy kolme keskeistä kysymystä:

- Millä ehdoilla tietoja voidaan saada eri rekistereistä toisilta kotimaisilta viranomaisilta ja mitä tietoja voidaan luovuttaa niille?
- Millä ehdoilla tiedustelutietoa voidaan saada ulkomailta ja kansainvälisiltä järjestöiltä ja mitä tietoja voidaan luovuttaa niille?
- Kuka valvoo tietojen saamista eri rekistereistä, luovuttamista eri viranomaisille, sekä tietojen saamista ja luovuttamista ulkomailta?

Tietojen saaminen kotimaisista rekistereistä ja luovuttaminen kotimaisille viranomaisille

Erityiset henkilötietoryhmät

Esitetyn lain 3 §:n mukaan "erityisiä henkilötietoryhmiä" koskevia tietoja saa tallentaa vain jos se on "[sotilastiedustelu]tehtävän suorittamiseksi välttämätöntä". Näihin kuuluvat tiedot, "joista ilmenee etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus taikka ammattiliiton jäsenyys, sekä geneettiset tiedot, luonnollisen henkilön yksiselitteiseen tunnistamiseen tarkoitetut biometriset tiedot sekä terveyttä taikka luonnollisen henkilön

seksuaalista käyttäytymistä ja seksuaalista suuntautumista koskevat tiedot".

Käytännössä "välttämättömyyden" arviointi jää kutakin tehtävää suorittavan sotilastiedusteluhenkilöstön tehtäväksi. Tosiasiallisesti erityisiin henkilötietoryhmiin sisältyvien tietojen kerääminen voi olla hyvinkin laajamittaista. On myös huomattava, että varsinaisen sotilastiedustelurekisterin tietosisältöä on 13 §:ssä rajattu, mutta tietoja voidaan rajauksetta tallettaa tiedustelutarkoituksessa perustettaviin "tilapäisiin tai muihin" rekistereihin 16 §:n perusteella.

- Edellä mainitut seikat korostavat henkilötietojen käytön valvonnan merkitystä. Esitetystä laissa ei mainita tiedusteluvaltuutetun roolia, mutta tiedustelutoiminnan valvonnasta annetun lain perusteella tiedusteluvaltuutettu voinee valvoa myös henkilötietojen käyttöä tiedustelutoiminnassa. (Ks. lisää asiasta tässä lausunnossa edempänä.)

DNA-rekisteri asepalveluksen suorittaneista

Esityksen mukaan varusmiehiltä kerättäisiin jatkossa DNA-näytteet. On hyvä, että 17 §:ssä kielletään varusmiehiltä kerättävien DNA-tunnisteiden käsittely "muuhun käyttötarkoitukseen kuin vainajan tunnistamiseksi". Vaikka DNA-näytteen antaminen on varusmiehelle periaatteessa vapaaehtoista, voinee käytännössä pitää todennäköisenä, että Puolustusvoimille syntyy DNA-rekisteri noin 70 %:sta kulloisestakin Suomen miesikäluokasta.

Effi on perinteisesti vastustanut kansalaisista kerättäviä laajoja biotunnisterekistereitä, kuten passien sormenjälkirekisteriä. Effin mielestä tällaisiin rekistereihin sisältyvät riskit ovat usein mahdollisia hyötyjä suuremmat, eikä biotunnisteiden massatallentaminen ole ylipäänsä koskaan perusteltua.

Hallituksen esityksessä DNA-näytteiden keräämistä on perusteltu ainoastaan vainajan tunnistamisella, mutta ei ole kuitenkaan arvioitu, onko näytteiden kerääminen tähän tarkoitukseen välttämättä tarpeellista. Myös esimerkiksi hammaskarttoja voidaan käyttää vainajan tunnistamiseen, mutta niitä ei voi käyttää muissa yhteyksissä henkilöä vastaan, toisin kuin sormenjälki- ja DNA-tietoja.

Joka tapauksessa on varmistettava, että varusmiehet ymmärtävät DNA-tietojen luovuttamisen vapaaehtoisuuden. Puolustusvoimien henkilökuntaa on erityisesti ohjeistettava, ettei minkäänlainen painostaminen tai sosiaalisen paineen luominen DNA-näytteen antamiseen ole hyväksyttävää.

- Seuraavina vuosikymmeninä Puolustusvoimille kasautuisi satojen tuhansien DNA-tunnisteiden rekisteri. Jatkossa saattaisi olla paineita pyrkiä laajentamaan DNA-tietojen käyttömahdollisuuksia muuhunkin kuin vainajien tunnistamiseen. Tästä näkökulmasta näiden tietojen vapaaehtoistakin keräämistä olisi syytä harkita uudelleen.

Luovutus oikeudet epäselviä

Eräät esitetyt lainkohdat sallisivat Puolustusvoimille varsin laajat luovutus oikeudet antaa tiedustelumenetelmillä kerättyä tietoa muille viranomaisille. Oikeudet vaikuttavat olevan osittain ristiriitaisia lain muissa kohdissa olevien rajoitusten kanssa.

Ensin lain 17-21 §:ssä rajoitetaan eri rekisteritietojen käsittelyä muuhun kuin alkuperäiseen keräämistarkoitukseen. Tämän jälkeen 22 §:ssä annetaan oikeus poiketa näistä rajoituksista epämääräisen "kansallisen turvallisuuden" perusteella. Rajoituksista poikkeamiseen ei tarvita esimerkiksi tuomioistuimen myötävaikutusta. Käytännössä siis edeltävät rajoitukset mitätöityvät.

Ensin lain 19 §:ssä sallitaan Puolustusvoimien turvallisuustietorekisterin tietojen luovuttaminen poliisille sellaisten rikosten selvittämiseksi, joista ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Tämän jälkeen 29 §:ssä sallitaan kaikkien Puolustusvoimien keräämien tietojen luovuttaminen poliisille minkä tahansa rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi, selvittämiseksi ja syyteharkintaan saattamiseksi ja jopa "yleisen järjestyksen" ylläpitämiseksi. Jälleen siis toisaalla asetetut ehdot tietojen käytölle näyttävät mitätöityvän.

Lisäksi esitetyn lain 30 §:ssä Puolustusvoimien sallitaan antaa mitä tahansa tietoja mille tahansa viranomaiselle, kunhan siitä ei "aiheudu olennaista haittaa niille eduille, jonka suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty". Tämä vaikuttaa mitätöivän kaikki aiemmat rajoitukset.

- On epäselvää, miksi laissa asetetaan rajoituksia tietojen käytölle, kun toisaalta kaikista rajoituksista voidaan poiketa varsin löyhillä perusteilla. Esitetyt säännökset tietojen luovuttamisesta ovat epäselviä ja keskenään ristiriitaisia, ja lakia tulisi tältä osin selkeyttää.

Tiedustelutiedon saaminen ulkomailta ja kansainvälisiltä järjestöiltä ja sen luovuttaminen niille

Tiedon luovuttaminen ulkomaille

Esitetyn lain 32 §:n mukaan tiedustelutietoja ulkomaille luovutettaessa on "otettava huomioon henkilötietoja vastaanottavan valtion ihmisoikeustilanne". Hallituksen esityksen perustelujen (s. 48) mukaan ennen luovutusta tulisi "varmistua muun muassa siitä, ettei rekisteröity voi joutua luovutettavien tietojen johdosta kidutuksen tai muun epäinhimillisen kohtelun kohteeksi", ja lisäksi "tulisi muutenkin erityisesti varmistaa, ettei tiedon luovuttaminen vaaranna suoraan tai välillisesti rekisteröidyn perus- ja ihmisoikeuksia".

Hallituksen esityksen perustelujen ja esitetyn 32 §:n välillä on ristiriita. Perustelujen mukaan pitäisi "varmistua" siitä, ettei luovuttaminen johda ihmisoikeuksien rikkomiseen, mutta 32 §:n tekstin mukaan tietoja vastaanottavan maan ihmisoikeustilanne olisi ainoastaan "otettava huomioon".

- Esitettyä 32 §:ää tulisi muuttaa siten, että varsinaisesta lakitekstistä kävisi yksiselitteisesti ilmi, ettei tietoja saa luovuttaa, jos tiedon luovuttaminen uhkasi johtaa henkilön joutumiseen kidutuksen tai muun epäinhimillisen kohtelun kohteeksi.

Tietojen vastaanottaminen ulkomailta

Esitetyn lain 28 §:ssä säädetään toiselta valtiolta tai kansainväliseltä järjestöltä saatujen henkilötietojen käsittelystä. Laissa ei rajoiteta millään tavalla sitä, millaisia tiedustelutietoja suomalaiset viranomaiset voisivat saada ulkomailta. Sallittua olisi esimerkiksi vastaanottaa ulkomailta kidutuksella saatuja tiedustelutietoja, ja ylipäänsä kiertää Suomen tiedustelulainsäädännön asettamia rajoituksia. Tiedusteluviranomaiset voisivat esimerkiksi

pyytää toiselta maalta tietoja sellaisesta Suomen kansalaisten välisestä viestinnästä, jota suomalaiset viranomaiset eivät itse saa valvoa.

- Tietojen vastaanottamista ulkomailta pitäisi rajoittaa samalla tavalla kuin tiedon luovuttamista ulkomaille. Esitettyä 28 §:ää tulisi muuttaa siten, että:
  - a) Suomalaisia tiedusteluviranomaisia kiellettäisiin vastaanottamasta tiedustelutietoa, joka on saatu kidutuksella, muulla epäinhimillisellä kohtelulla tai perus- ja ihmisoikeuksia muutoin rikkomalla.
  - b) Suomalaisia tiedusteluviranomaisia kiellettäisiin hankkimasta tiedustelutietoa ulkomailta siten, että tiedonhankinnan tarkoituksena on kiertää Suomen tiedustelulainsäädännön asettamia rajoituksia.

Tietojen saamisen ja luovuttamisen valvonta

Tiedustelulakipaketissa ei nimenomaisesti käsitellä tiedustelutoiminnassa tapahtuvaa tietojen saamisen, käytön ja luovuttamisen valvontaa. Esitetystä laista henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa viitataan tietosuojavaltuutetun toimivaltaan. Tietosuojavaltuutetun tehtäväkenttä on kuitenkin varsin laaja.

Tiedustelutoiminnan yleinen valvonta annettaisiin tiedusteluvaltuutetulle, jonka tehtäviin siten periaatteessa kuuluisi myös tietojen saamisen, käytön ja luovuttamisen valvontaan liittyviä tehtäviä. Tätä ei kuitenkaan ole nimenomaisesti todettu.

On huomattava, että sotilastiedustelulaissa tiedustelumenetelmien käyttöä koskee selkeä valvonta: ennakkolupa tuomioistuimelta ja tiedusteluvaltuutetun jatkuva lähes reaaliaikainen ja myös jälkikäteinen valvonta. Rekisterien perustamista, tietojen saamista, tietojen luovuttamista ja muuta kerätyn tiedon käsittelyä ei kuitenkaan valvota samalla tavalla. Näistä asioista voi päättää yksittäinen tiedusteluvirkamies tarvitsematta tuomioistuimelta lupaa, eikä myöskään tiedusteluvaltuutetun roolia ole tässä määritelty selkeästi. Nykyisellään tiedustelutietojen käyttöä koskeva valvonta jää vajavaiseksi.

- Jotta asiaan ei jäisi mitään epäselvyyttä, henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettavaan lakiin tulisi lisätä maininta tiedusteluvaltuutetun roolista tiedustelutarkoituksissa tapahtuvan henkilötietojen saamisen, käytön ja luovuttamisen valvonnassa. Vaihtoehtoisesti tiedustelutoiminnan valvonnasta annettavaan lakiin pitäisi lisätä selkeä toteamus, että tiedusteluvaltuutetun rooliin kuuluu myös henkilötietojen käsittelyä Puolustusvoimissa koskevan lain noudattamisen valvominen.

Effi ry:n puolesta

Ahto Apajalahti
Hallituksen jäsen

Mikko Kenttälä
Hallituksen jäsen